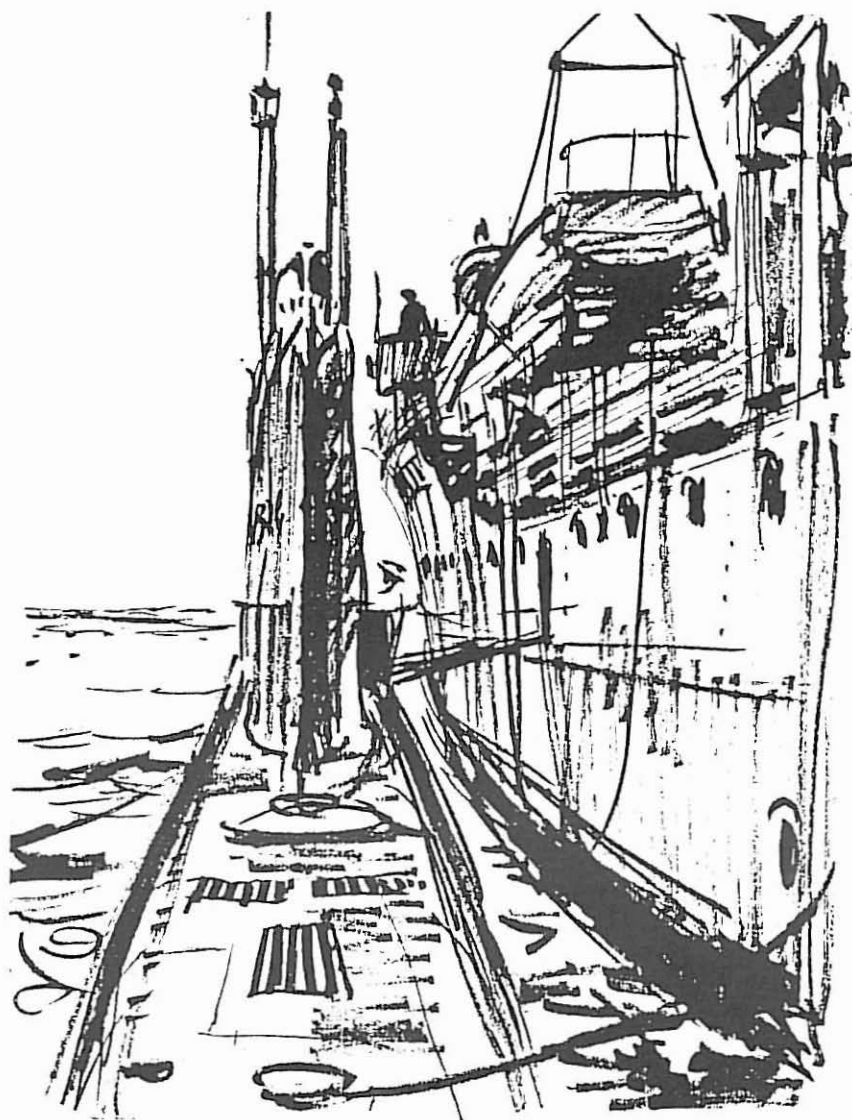

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

26. årgang

Nr. 2 * Maj 1993

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

Adresse:

ORLOGSMUSEET
Overgaden oven Vandet 58
1415 København K.
Tlf. 31 54 63 63
Giro nr. 5 18 76 13

udgives af:

MARINEHISTORISK SELSKAB
Ved Fortunen 10A, 2800 Lyngby.

Selskabet
ORLOGSMUSEETS VENNER
adresse: Orlogsmuseet, se ovenfor.

ORLOGSMUSEETS MODEL-
BYGGERLAUG
adresse: Orlogsmuseet, se ovenfor

Redaktion:
Jørgen H. Barfod (ansv.h.)

Lay-out:
Mogens Dithmer

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT
udkommer 4 gange årligt.
Årsabonnement kr.55.-
Enkelte numre kr.15.-

Artikler og anmeldelser, der ønskes optaget
i tidsskriftet, sendes til ovennævnte adresse.
Sidste frist for indlevering af stof er den 10.
i månederne januar, april, juli og oktober.

Eftertryk er kun tilladt med tydelig kildean-
givelse.

Alle henvendelser vedr. adresseforandringer,
fejl ved bladets levering o.lg. bedes rettet
til Postvæsenet.

Tryk: ORLOGSMUSEET
ISSN 0106.5122

INDHOLD

Artikler:

Da jeg var i Kongens Klæder. (I)
Jørgen Andersen 33

Marquor Rodsten, Draken og
"gennembruddet" 1. juli 1677.
Ib Gram-Jensen 43

Realkritik og kilderne omkring
Slaget i Køge Bugt
- en replik til Ib Gram-Jensen
Niels M. Probst 55

Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677.
Jørgen H. Barfod 61

Andet:
Fra Orlogsmuseets billedarkiv 62

Forside:
Ubåd på siden af depotskibet "Ægir".
Skitse, udført af Søren Brunoe.

Da jeg var i Kongens Klæder. (I)

Jørgen Andersen

Følgende erindringer indgår i en biografi, udarbejdet af Erhvervshistorisk Bureau, over direktør Jørgen Andersen (1871-1954), en af hovedmændene bag Nordvestsjælland's Energiforsyning, NVE i Svinninge. Jørgen Andersen af tjente sin værnepligt i 1893. Han blev oppasser for Prins Valdemar og var siden med "Valkyrien" på et togt til Madeira. Erindringerne er dikteret til en sekretær omkring 1940, da Jørgen Andersen var gået af som direktør. De vil blive bragt i 3 dele, hvoraf den første bringes her, anden og tredje del vil blive bragt i henholdsvis nr. 4-1993 og 1-1994.

Den 23. Marts 1893 mødte jeg paa Orlogsværftet for at begynde Aftjeningen af min Værnepligt. Efter at være blevet iklædt Munderingen, der til at begynde med var lidt uvant for en Landkrabbe, blev vi ført til Vagtskibet "Sjælland", hvor vi med Randselen ved Fod og Stortrøjen over Armen modtog et Væld af Regler for vor fremtidige Opførsel.

Herfra førtes vi til Logiskibet "Niels Juel", og denne gamle, skumle Skude blev saa mit Hjem foreløbig. Men efter ca. en Uges forløb blev vi atter ført op paa "Sjællands" Dæk, og ved en Parade her gik Hs. Kgl. Højhed Prins Valdemar rundt og saa paa Mænnene. Efter at Rundgangen var endt, kom Prinsen hen til mig og spurgte, om jeg ville være hans Oppasser. Min forbavelse var stor, og skønt jeg aldrig havde næret Ønske om en saadan Tjans, svarede jeg

selvfølgelig uden den mindste Betænkningstid: "Ja, meget gerne". - Næste Morgen fik jeg Ordre til at møde i Torpedoskibet "Esbern Snare", der laa for Udrustning til et Togt til Isefjorden og Bramsnæsvig. - Paa "Esbern Snare" blev jeg henvist til Skibssergenten, der førte mig til Næstkommanderende, Premierløjtnant William Hovgaard. Han sagde, at jeg kunde vente, Prinsen ville snart komme. Efter en halv Times Forløb kom Prinsen, der hilste venligt paa mig og bad mig gaa til det gule Palæ og der henvende mig til Kammertjener Jensen, som jeg skulde hjælpe med at bringe Chefkahytten paa "Esbern Snare" i Stand til Togt.

Nu gik Dagene med at bringe Prinsens Effekter om Bord. En Mængde Akvareller malet af Prinsesse Marie blev bragt om Bord til Udsmykning af Prin-

sens Kahyt. - En Dag kom Prinsessen selv om Bord medbringende en meget lille Hammer, og nu begyndte Arbejdet med at faa Billederne rigtigt placerede. Prinsessen var meget elskværdig og ligefrem. Jeg fik saaledes Lov til at give mit Besyv med, om et Billede skulde hænge her eller der. Jeg holdt Billederne, og Prinsessen slog Sømmene i, men det varede ikke længe, før vi byttede Rollerne. Ramme et Søm paa Hovedet var Prinsessen ingen Mester i; stadig gik det ud over Fingrene. Jeg foreslog at skaffe en større Hammer med en bredere Bane, hvad Prinsessen ogsaa gik med til, men det blev snarere værre derved, for nu gik det med den tunge Hammer endnu mere ud over Fingrene. Ærgerlig foreslog hun, at jeg skulde slaa og hun holde. Under Arbejdet hændte det, at Prinsessen kom til at berøre min Haand med Bagen af sin højre, og i samme Nu gned hun, som var hun blevet brændt, Haanden mod sin Hofte af Frygt for ved Berøringen at være blevet besudlet med et eller andet. Dette kunde jeg ikke rigtig tilgive, skønt jeg ellers syntes, at Prinsessen var storartet.

Snart blev Kommandoen hejst, og gamle Esbern dampede til Isefjord. Her gik Dagene med Øvelse for Mandskabet i Torpedoskydning, men jeg øvede mig i Stuepigegerningen, hvad der ikke var saa interessant, men mageligt og behageligt. Naar saa dertil kom, at jeg levede af Messekost, og min Herre Prinsen var venlig og god imod mig, og Foraaret kom med Løvspring til det smukke Bramsnæs, saa er hermed sagt tilstrækkeligt til at illustrere Forholdene for min Tilværelse. Om Søndagen rejste Prinsen til København, og jeg havde da Fridag og kunde gaa i Land

og spadserere i Skoven eller tage til Holbæk alt efter Behag. En Søndag blev Prinsen om Bord, og vi fik Besøg af Prinsesse Marie. Hun havde gjort Rejsen til Holbæk med Toget, dengang var der jo ikke Automobiler, staaende paa Lokomotivet hos Lokomotivfolkene. Det kan nok være, at Officererne smigrede Prinsessen med at udtale deres Beundring af hendes Mod ved den Bedrift, men jeg syntes at kunne mærke, at Prinsens Beundring var lidt blandet. Bedriften stemte vist ikke mod hans Begreb om Kvindelighed, men husk det var i forrige Aarhundrede. Der var i Anledning af Besøget stor Middag, og jeg husker kun et, at jeg til min Glæde saa Prinsessen bruge Fingrene ved Partering af en Rype. Naar senere i Livet

Prins Valdemar i kaptajnsuniform sammen med prinsesse Marie.

min Kone har skændt paa mig, naar jeg har gnavet et lille Kyllingebein, har jeg kunnet svare: "Ti stille, jeg har set en Prinsesse spise Ryper med Fingrene".

En Dag gav Prinsen en Middag for Amtmanden i Holbæk, Kammerherre Bille. Officererne var ikke Ynder af Amtmanden, og da Prinsen levede paa en helt kammeratlig Fod med disse, var Sproget saa frit imellem dem, at de ofte sagde Ting, som forbavsede mig. Saaledes ytrede de deres Mishag om den Middag. Premierløjtnant Hovgaard, som var dus med Prinsen, sagde lige ud til denne: "Jeg vil sige dig, at jeg sidder ikke og tier stille til Kammerherrens Blærier; jeg aaler ham". Hvortil Prinsen stille svarede: "Det hjælper jo ikke, at jeg forbyder dig det. Du gør det jo alligevel, men du maa ikke være for slem, men huske, at han jo dog er vor Gæst". Hvor slemt det blev, husker jeg ikke, men det staar tydeligt for mig, at Hovgaard var Bille langt overlegen, vel fordi at Bille gjorde sig klog paa Ting, han ikke havde fornøden Viden om.

Der var ikke megen Afveksling paa Dagene i de 5 Uger, Togtet varede. Vor Ankerplads var ud for Søminestationen, og her lettede vi om Morgenen for at sejle rundt og atter rundt i Vigen og ankrede saa igen, naar Dagens Øvelser var endt. Et Par Episoder lidt ud over det daglige kan jeg dog berette om.

En Dag steg en mægtig tyk Røg op over Horns Herred, det var en Herregaard, der brændte; jeg husker ikke bestemt hvilken, men jeg tror, det var Selsø, og nu blev der givet Ordre til Landgangskorpset om at gøre klar til Udrykning til Ildebrand. Da Baaden

med Sprøjte og Mandskab var klar og havde stødt fra Esbern, stod Prins Valdemar i Falderebet og raabte ned til Baaden, at nu manglede de vel ikke noget. Lidt efter hørte man derude fra en raabe: "Jo, vi mangler Sprøjteprinsessen". Prinsen smilte, maaske lidt tvungent. Til Forklaring herpaa kan oplyses, at da Prinsessen var om Bord, var hun iført Brandmandsuniform med Brandhjem og en Jaket i blaat med Spænde med Brandvæsenets gule Knapper. Hun koketterede dengang en Del med Interesse for Brandvæsenet.

Efter ca. 5 Ugers Forløb var Øvelserne forbi, og der skulde slutes af med en skarpladt Torpedo mod et dertil bygget Maal. Dette bestod af pommerske Bjælker, der to og to laa boltet sammen, og hvorimellem hang Jernplader, der vel stak 2-2 1/2 Meter under Vandskorpen. Bjælkerne alene kunde ikke bære Pladerne, og derfor var der anbragt tomme Tønder to og to med en paa hver Side af Bjælkerne. Maalet var ca. 30 m langt, og Midten var markeret med et lille Flag. Straks paa Formiddagen skulde Begivenheden finde Sted. Den skarpladte Torpedo blev varsomt puttet i Udskydningsrøret. Gamle Esbern lettede, og under Fart for fuld Kraft skulde Øvelsen ske. Næstkommenderende, Premierløjtnant Hovgaard stod ved Sigtet, og da vi var omtrent midt for Maalet, lød Hovgaards: "Fyr!" Med et Plask var Torpedoen i Vandet, og vi saa paa dens Kølvand, at den pilede lige mod Midten af Maalet, men vi saa ogsaa - at Køl vandet fortsattes paa den anden Side af Maalet, uden at der var sket noget. Tableau. - Har jeg nogensinde set en Samling lange Ansigter, saa var det den Formiddag, og det gjaldt ikke blot Mænnen, men

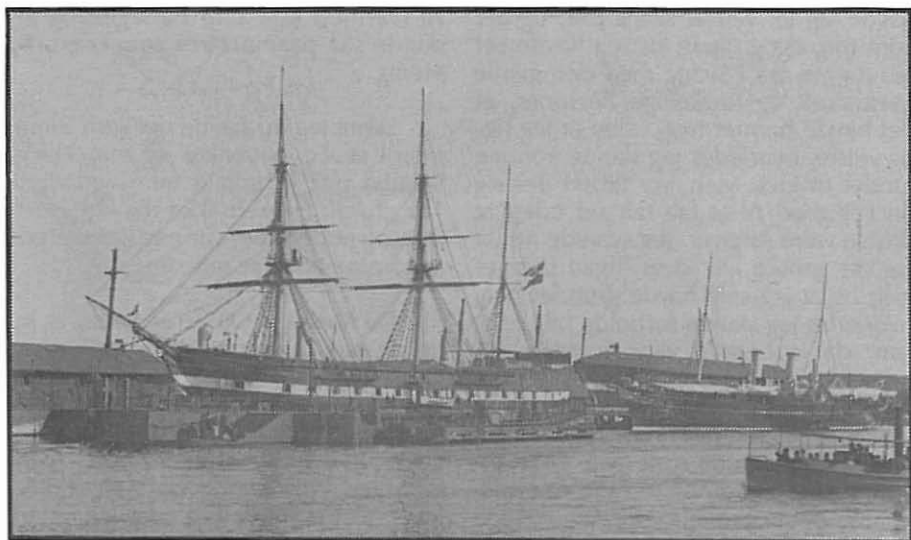
ogsaa Officererne. Nu raabte Prins Valdemar fra Kommandobroen: "Er der nogen, der frivilligt melder sig til at hjælpe mig at fiske Torpedoen op!" Mange rakte Haanden i Vejret, men Hovgaard sagde: "Det vil jeg, men vi vil ikke have andre med". Den mindste Baad, "Dinglen" blev nu sat i Vandet, og Prinsen og Hovgaard gik i Baaden. Hovgaard roede, og Prinsen styrede. Da de nærmede sig Torpedoen, listede de sig langsomt paa Siden af den, satte Sikkerhedssplinten i Næsen, en Trosse om Halen, og nu gik det med Torpedoen paa Slæb tilbage mod Esbern. Imens var Skibets Tømmermand med nogle Folk i en anden Baad sejlet hen til Maalet for at undersøge dette. Her viste det sig, at der mellem to af Jernpladerne var et Mellemrum akkurat stort nok til, at Torpedoen kunde faa Plads til uden at støde imod at børe sig imellem, hvorefter Torpedoen bøjede Pladerne til Side og fortsatte sin Fart paa den anden Side af Maalet.

Den bjergede Torpedo blev nu hejst om Bord og puttet i Udskydningsrøret, og Forestillingen fra før begyndte. Maalet blev der intet ændret ved, da man regnede med at ramme Hullet, som Torpedoen havde lavet, anden Gang, skulde der for meget Træf til. Atter lød Hovgaards: "Fyr!" og atter pilede Torpedoen mod Midten af Maalet, men denne Gang udløstes Spændingen med et vældigt Brag og med et Syn, som ikke glemmes. En Søjle af Vand smukt belyst af Solen steg mod Himlen og højere end Søjlen fløj Bjælker, Jernplader og Tønder, et pragtfuldt Syn. Da alt igen var faldet i Ro, saa man i Vandfladen en Mængde lyse Prikker. Hvad var det? Gaaden løstes straks. Det var

døde Sild, der laa og flød med Bugen i Vejret. Ved senere Opduktion viste det sig, at deres Svømmeblære var sprængt af Lufttrykket. Alle Skibets Baade maatte nu ud, og med Hænder, hjemmelavede Kejse og andet, hvad man kunde finde paa at bruge, fiskede man nu Sild i lange Baner. Alt for mange forresten, for vi blev nu fodret med Sild til alle Maaltider, saa vi fik nok deraf.

Nogle Dage senere sprængte vi en Bundmine ude i Isefjordbredningen, men da var der gaaet Bud til Fiskerne der omkring, som ogsaa mødte og fiskede en Mængde Sild; selv skulde vi ingen have, vi havde faaet nok. Togtet var nu slut, og paa en Foraarsdag i det dejligste Vejr sejlede vi til Flaadens Leje for at stryge Kommandoen.

Herlige Dage var nu til Ende, men hvad skulde der ske med mig i Fremtiden. Jeg var jo taget ud af Rækkerne, havde ikke gennemgaaet den reglementerede Skoletid, og jeg var derfor meget spændt paa, hvorledes det nu vilde forme sig for mig. Men Prinsen viste ogsaa her sin Omtanke. Før han forlod Skibet, kaldte han paa mig og sagde: "De har jo ikke gennemgaaet Rekrutskolen, men jeg skal nok se at finde en Plads for Dem, saa De ikke bliver generet deraf". Jeg kom nu om Bord paa "Sjælland", og efter at have gaaet paa Arbejde paa Holmen et Par Dage, blev jeg kaldt ind til Næstkommenderende paa "Sjælland", der sagde til mig, at Prinsen havde været der om Bord, og de havde talt om at ansætte mig som Hovmester der. Jeg takkede saa godt, jeg kunde, og var meget betaget af den Omsorg, Prinsen viste for mig. Da jeg udtalte min Frygt for ikke at kunde klare en saa betroet Plads, sag-

Fregatten "Sjælland", som kaserneskip på Holmen. Her udvalgte prins Valdemar, Jørgen Andersen til sin oppasser. Foto, Orlogsmuseet.

de Næstkommanderende, der tillige var Messesforstander og altsaa min nærmeste Overordnede: "Det gaar nok. De faar en Mesterkok og to Mater til hjælp. De skal sørge for indkøb og aflægge et Regnskab derfor, servere Maden og holde alt i orden med Rengøring, og hvad dertil hører. De bestemmer selv til daglig, hvad vi skal have at spise, kun naar der er Middag med Gæster, raadfører De Dem med mig. Desuden er Messen Restauration for Holmens Officerer, der her kan forlange serveret Smørrebrød, Te, Kaffe og Drikkevarer, men ingen varme Retter.

Min Læser forstaar nok, at jeg følte mig lille efter den Samtale, men der var jo intet andet at gøre end at skyde Hjertet op i Livet og tage fat. Jeg var pludselig blevet Restauratør.

Til at begynde med maatte jeg jo famle mig frem, men der gik ikke mange Dage, før jeg følte mig ret sikker i Sadlen. Jeg fik straks udleveret et Partoutkort, saa jeg kunde passere Vagten og gaa i Land paa alle Tider af Døgnet og var nærmest en civil Mand, fri for alle de Baand, som Militærtjenesten paalægger.

Efter at have fungeret en halv Snes Dage henvendte Næstkommanderende sig til mig og sagde, at han syntes, at Messen hidtil havde kostet for meget, og spurgte mig, om jeg nu ikke havde saa megen oversigt over Foretagendet, at jeg kunde paapege Steder at spare paa, da det dog burde være saaledes, at Officerernes Messepenge kunde dække Udgifterne, uden at der skulde spædes til af egen Lomme, og det havde det hidtil knebet med. Spørgsmaalet

havde jeg let ved at svare paa, og det kom mig rigtig tilpas, da jeg havde set saa meget gaa i Svang med den gamle Mesterkok og forskellige Personer, at det havde harmet mig, uden at jeg rigtig vidste, hvorledes jeg skulde komme Ondet til Livs. Men her tilbød der sig en Lejlighed til at faa talt ud uden at skulde være Angiver. Jeg svarede nu, at jeg var ganske klar over, hvad der var galt, og at jeg selv havde grundet paa, hvorledes jeg skulde forholde mig i Sagen, da jeg nødig vilde fortælle alt, hvad jeg havde set, da det saa vilde have slemme Følger, samt at jeg haabede selv at kunde faa alt i en rigtig Gænge, hvis blot jeg kunde stole paa, at Næstkommanderende helt stolede paa mig, og hvis det skulde ende rigtig galt vilde fuldt og helt støtte mig. Næstkommanderende var en klog Mand, der godt var klar over, at der var Svindel med i Sagen. Han tilsagde mig sin fulde Støtte, saafremt det blev nødvendigt, og jeg var glad.

Det blev en haard Kamp, der maatte føres. Der skal ikke fortælles i Enkeltheder om det, men jeg sejrede fuldt og helt uden Mellemkomst af nogen, og straks gik Messeudgifterne ned med mindst 1/3. Officererne blev glade, og jeg blev ikke mindst glad, og nu gik Dage og Uger hen saa fornøjeligt, som tænkes kunde. Men ogsaa det skulde efter ca. fem Ugers Tid faa Ende.

En Morgen stillede daværende Premierløjtnant, nuværende Viceadmiral Ewers i mit Stirrids og skulde hilse fra Prins Valdemar, om jeg igen vilde være hans Oppasser. Prinsen agtede, at tage med "Valkyrien" paa dens Togt til Madeira som overtallig Officer, det

vil nærmets sige som Passager, og jeg skulde saa paamønstres som overtallig Menig.

Skønt jeg nu havde det som Blommen i et Æg, betænkte jeg mig ikke et Sekund paa at udtale min hjerteligste Tak, fordi Prinsen ikke havde glemt mig, og at der intet var mig kærere end at komme ud at se mig om.

Da Messens Officerer hørte, at jeg havde sagt ja til igen at blive Prinsens Oppasser, var det ikke blide Ord, der faldt, med de udtalte dog, at de forstod godt, at jeg tog den Tjans og viste mig endog den Tillid, at de bad mig udpege en Mand, som kunde være en god Afløser. Dette gjorde jeg, idet jeg blandt Skibsmandskabet kendte en Mejerist, som jeg mente passede til Pladsen, hvilket ogsaa viste sig at være rigtig, hvad jeg senere fik Udtalelse om.

Den ny Mand blev straks antaget, og jeg gjorde nu alt for at sætte ham ind i Arbejdet.

Efter en Uges Forløb kom Dagen, da vi skulde beklædes til Sommertogt med "Valkyrien". Paa Orlogsværftets Depoter fik vi udleveret de forskellige Beklædningsgenstande, og da vi vendte tilbage, blev vi opstillet paa Hønsebroen foran "Sjælland" og spurgt, om enhver nu havde faaet, hvad han skulde have, idet de forskellige Effekter blev raabt op. Blandt disse var Normen, to Huebaand med Navnet "Valkyrien" til hver, og da jeg kun havde faaet eet Huebaand og gjorde opmærksom derpaa, brød der et Uvejr løs over mig saa voldsomt, at jeg hverken tidligere eller senere har været udsat for noget lignende.

Næstkommanderende paa "Sjælland" var Beklædningschef og han trak mig foran Fronten paa 500 Mand og tiltalte mig, som var jeg en Forbryder. Oppe i Falderebets Røstværn stod tre af "Sjællands" Officerer og hørte paa den Skyldte, jeg fik, og da jeg umiddelbart efter kom om Bord, kom de hen til mig og spurgte mig om, hvad jeg dog havde gjort, og da jeg sagde dem Grunden om det manglende Huebaand, ry-stede de paa Hovedet, men sagde intet. Men hen imod Aften blev jeg kaldt ind til Næstkommanderende i hans Lukaf, og han spurgte mig da, om jeg var vred paa ham for den Overhaling, han havde givet mig, thi Skibets Officerer havde bebrejdet ham, at han for den Bagatel havde skældt mig saa voldsomt ud. Jeg svarede, at efter den Ud-

talelse skulde jeg ikke glemme Episoden. Derefter sagde han, at i de tre Dage, til jeg skulde om Bord i "Valkyrien", havde jeg fri for Tjeneste og kunde bruge min Tid, som jeg vilde. Jeg fik i disse Dage Besøg af min Kæreste, som kom til København for at sige farvel til mig. En Dag var vi sammen med en Svigerinde en Tur i Skoven, og da vi kom hjem og steg af paa Nørrebro Station, blev jeg paa Perronen modtaget af en Politibetjent, som, idet han lagde Haanden paa min Skulder, sagde: "De er arresteret". Da jeg, idet han trak af med mig, spurgte om Grunden dertil, sagde han, at jeg var den Mand, der samme Dag var deserteret fra "Sjælland". Jeg viste ham Nummeret i min Hue, men han erklærede, at dette med Nummeret betød intet, jeg havde selv-

Orlogsgast Jørgen Andersen under landlov i København arm i arm med sin forlovede Karen.

følgelig syet et andet Nummer i Huen. Han trak stadig af med mig. Min Kæreste og Svigerinde fulgte et Stykke med og saa jo ret betuttet ud. Endelig kom jeg til at tænke paa, at jeg havde et bedre Bevis i et Kort, som gav mig Adgang gennem alle Orlogsværftets Vagter, og som var udstedt af "Sjællands" Chef, for at jeg kunde gaa i Land og komme om Bord, naar jeg vilde. Da Betjenten saa dette, gav han mig en Undskyldning, men gav samtidig sin Harne Luft over, at det ikke var meddelt Politiet, at der fandtes den slags Omstrejfer, som man kunde tage Fejl af.

Omsider kom Dagen, da vi hejsede Kommando paa "Valkyrien", og nu blev Arbejdet et Par Dage at bringe Prinsens Bagage om Bord, men denne Gang klarede jeg det alene uden Prinsessens Hjælp. - Paa "Valkyrien" var Forholdene jo noget større end paa gamle "Esbern". "Valkyriens" Chef var Kommandør Garde, Næstkommanderende Kaptajn Schwanenflügel og Messeforstander Kaptajn Schlütter. Prins Valdemar var overtallig Officer og jeg overtallig Menig efter Bemandingsreglementet. Dette medførte, at der for at skaffe Prinsen et godt Lukaf skete en Forskydning ved Belægningen, saaledes at en Officer maatte rykke ud fra Officerernes Plads og overlades et Lukaf for Underofficererne, hvilket, forstod jeg, havde skabt nogen Misstemning. Men der skulde snart støde mere til. Allerede ved Frokosten den første Dag begyndte det, og jeg blev desværre Anledningen dertil. Ved Ombydningen af den varme Ret (stegt Lever) vandrede jeg ind med det første Fad og bød mit Herskab, Prins Valdemar, først. Prinsen sad til højre for Næstkommanderende,

der præsiderede ved det ene af Bordene, medens Messeforstanderen sad ved den anden Bordende. Nu brød der et Uvejr løs, fordi jeg bød Prinsen først. Næstkommanderende vendte sig imod mig og halvvejs raabte til mig og den anden Oppasser, som kom med det andet Fad: "Jeg vil sige jer Oppassere, her begynder det ene Fad ved mig og det andet ved Messeforstanderen. Her er hans kongelige Højhed kun Kaptajn!" Prinsen blev først rød og derefter bleg, medens der blev en pinlig Tavshed oven paa Udbrudet. Men Dagens Ubehageligheder skulde det ikke være slut med endnu, og igen var det mig, der var indblandet i det.

Angaaende min Forplejning var det desværre ikke blevet bestemt, hvorfra den skulde ske. Messekost nægtede Hovmesteren at give mig. Han viste mig ud i Skibet til Forplejning der, men her var alt spist, naar jeg kom, da Mandskabet jo skaffede paa samme Tid som Officererne. Jeg fik den første Dag bogstaveligt talt ingen Mad, og det var strengere at byde Maden rundt til andre, naar man selv var skrup sulten, end jeg havde tænkt. Jeg har vel sagtens set lidt mellemfornøjet ud, da Prinsen om Aftenen spurgte mig, om der var noget i Vejen for mig. Da jeg havde forklaret ham, hvorledes Sammenhængen om Madspørgsmaalet var, udbrød han: "Nej, det er dog for galt! Følg med!" Og nu gik det til Messeforstanderen og derefter til Hovmesteren, og Prins Valdemars Ord var baade bitre og hvasse. Men Mad fik jeg baade den Aften og senere uden mindste Surmulen. Derefter gik Dagene normalt, uden at jeg mærkede nogen Gnidning. Vi laa et Par Dage for Anker paa Reden, og gamle Dronning Louise

kom en Eftermiddag om Bord for at se, hvorledes hendes Hjertebarn var installeret og for at sige Farvel til ham. Der blev serveret Konfekt og Champagne, og Chefen, gamle Garde, gjorde Honnør paa sin elskelige Maade.

I en fjorten Dages Tid sejlede vi rundt i de danske Farvande for derefter at gaa til Esbjerg eller rettere til Horns Rev for der at vente paa Kongeskibet "Dannebrog" med Kong Christian den 9. og Dronning Louise om Bord, der kom fra Esbjerg, og som vi skulde eskortere til England, hvor det gamle Ægtepar skulde bivaane et Fyrstebryllup. Naar Kongeparret skulde hentes i Esbjerg, var det, fordi Kongen skulde overvære Esbjergs 25 Aars Jubilæum som Købstad. I denne Fest skulde Kronprins Frederik og Prins Valdemar ogsaa deltage. Da vi derfor om Morgen ankrede ved Horns Rev Fyrskib, laa Kanonbaaden "Grønsund" der og ventede paa at tage Prinsen om Bord for at sejle ham til Esbjerg. Prinsen gav mig Ordre til at følge med, hvad jeg var meget glad for. Nu gjaldt det om at komme om Bord paa "Grønsund", og dette blev en temmelig omstændelig Historie, thi det blæste ret stærkt, og der var høj Sø. I Bagbords Chalup skulde vi sættes over, og mens den endnu hang ved Daviderne, kravlede Baadens Besætning, Prins Valdemar og jeg med Prinsens Kuffert, op ad en Lejder. Prinsens Plads var selvfølgelig agter i Baaden, og jeg med Kufferten fik plads i Stævnen. Ved Siden af Prinsen sad Baadsmanden, som førte Baaden med Baadsmandspiiben. Chaluppen blev nu firret ned, dog ikke saa langt, at den kunde naa at tage Bølgerne. Fra Chaluppens Stævn var ført en Trosse hen i "Valkyriens" Stævn, imens var Skibets

Anker blevet hejst og Maskinen startet, og nu sejlede vi fremad med fuld Fart, mens vi dinglede mellem Himmel og Hav. Paa et Pift i Baadsmandspiiben blev begge Tailleblokke ved et Ryk i en Line paa en gang udløste, og Chaluppen faldt ned med et vældigt Plask i Havet. Paa det næste Pift blev Trossen i Baadens Stævn kastet los, og vi var straks fri af "Valkyrien". Hele denne Manøvre skete for at faa Fart paa Chaluppen, saa snart den var i Vandet og saaledes kunne lystre Roret og slippe fri for at blive smadret mod Skibssiden af "Valkyrien". Nu sattes Kursen mod "Grønsund", og det blev en Sejlads, som jeg aldrig før havde prøvet Magen til. Snart stod Baaden paa Agterenden, saa jeg maatte klamre mig fast for ikke at rutsje ned mellem Roerne, og snart havde jeg dem over Hovedet paa mig, saa jeg maatte tænke, at de alle faldt ned over mig. Men det værste job var tilbage, nemlig at komme om Bord paa "Grønsund", da denne, der jo kun var en lille Baad, rullede voldsomt. Da vi nærmede os den, saa vi to Matroser hænge i Seler skraat ud fra "Grønsunds" Lønning parat til at tage Affære. Skønt vi lagde til i Læ af Skibet, var Bevægelserne store, og idet vi blev baaret op af en Bølge, saa de to Mand i Selerne kunde naa Prinsen, huggede de ham i Skulder og Bagdel og kastede ham ind på Dækket, hvor der var Mandskab til at tage imod. Anden Gang Baaden var oppe gjaldt det Kufferten og tredie Gang mig, og jeg skal love for, at det var Karle med Næver, man mærkede og bar Mærker længe deraf.

Saa snart den dyre Last var taget om Bord, sejlede vi ind til Esbjerg og gik om Bord i Kongeskibet, som laa ved Kajen. Efter at jeg havde faaet anbragt

Jørgen Andersen var kun 19 år, da han begyndte som lærer i Smakkerup på Sjælland.

Kufferten i Kronprins Frederiks Lukaf, fik jeg lov til at gå i Land, men med paalæg om at være om Bord, naar Prinsen skulde omklædes til Festmid-dagen. Jeg gik nu en Tur rundt i Byen, og skønt Købstad havde Esbjerg endnu Præg af en stor Stationsby uden brolagte Gader, ja, endog mange steder med Grøfter langs Gaderne eller rettere Vene.

Prinsen kunde først klæde sig om, efter at Kronprinsen var færdig og for-

modentlig har han syntes, at han var for længe om det, for Kronprinsen raabte ned gennem Skylightet: "Skynd dig dog lidt Valdemar, du har vist for mange Tommelfingre, Fatter gaar og er utaalmodig". Svaret derpaa var dette ene: "Hold Kæft, Frederik". - Da Prin-sen var omklædt, og vi forlod Lukafet, mødte vi paa Gangen udenfor Kong Kristian. Da jeg stod ret, standsede den gamle Konge og sagde til mig: "Min Søn fortæller mig, at Deres private Stil-ling er Skolelærer. Er det nu ikke strengt at vænne sig til Søen?" - "Nej, Deres Majestæt, det gaar udmærket". - "Det var rart, gaa med Gud, Søn". Med dette kgl. Ord gik Kongen videre, og jeg var stolt over at have vekslet et Ord med Danmarks Konge. De kgl. Herska-ber tog nu til Fest paa Hotel "Spangen-berg" og jeg fik af "Dannebrogs" Hov-mester Besked om, at jeg skulde spise sammen med Tjenerskabet paa "Dan-nebrog". Vi fik et udmærket koldt Bord med varm Ret og Rødvin, og alle var venlige imod mig, og jeg var saare vel tilpas.

Om Aftenen kom Dronning Louise med Tog fra København. Prinsen og jeg sejlede med "Grønsund" ud til "Valky-rien", men nu var Søen rolig, saa Om-stigningen voldte ingen Besvær. Næste Dag kom "Dannebrog" fra Esbjerg, og Eskorteringen begyndte.

(Hvor intet andet er anført, er illustrationen hen-tet fra: "Jørgen Andersen - landsbylærer og el-værkspioner. Svinninge 1992)

(fortsættes)

Marquor Rodsten, Draken og "gennembruddet" 1. juli 1677.

Ib Gram-Jensen

Det materiale, Niels M. Probst fremlægger i sin overordentligt interessante artikel i Marinehistorisk Tidsskrift nr. 4, 1992 om nordisk søtaktik i 1500- og 1600-tallet, (1) taler til fordel for den formodning om svensk melé- eller kolonneformation over for dansk slaglinie i Køge Bugt 1. juli 1677, som undertegnede først fremsatte i Tidsskrift for Søværnen (2) - om end det er tvivlsomt, hvor regelret sejlorden der har været på nogen af siderne. Som det fremgår allerede af min artikel i samme nummer af Marinehistorisk Tidsskrift, (3) er der imidlertid uenighed om flere af de punkter, som indgår i Probsts rekonstruktion af selve slagets forløb. Af hensyn til overskueligheden i den åbenbart endeløse diskussion om dette er det derfor rimeligt at behandle tre hovedspørgsmål lidt mere systematisk: Marquor Rodstens eskadre, Niels Juels rolle ved erobringen af Draken og "gennembruddet" i tredje vending. De to første diskuteres med udgangspunkt i Probsts artikel, det tredje på grundlag af Jørgen H. Barfods i Historisk Tidsskrift 1980. (4) Da en del af grundlaget for den følgende afvisning af Probsts opfattelse på det første punkt blev præsenteret i Marinehistorisk Tidsskrift nr. 4, 1992 kan det gøres lidt kortere her, så meget mere som adskillige læsere vel efterhånden har fået nok af slaget i Køge Bugt. De relevante kilder til de andre spørgsmål citeres derimod i ret fyldige uddrag, således at grundlaget for argumentationen bliver klart.

MARQUOR RODSTENS ESKADRE.

Probst slutter sig til det synspunkt, at Marquor Rodstens eskadre var drevet i læ natten før slaget og derfor først nåede frem og kunne tage del i dette, da det svenske Draken var kommet på grund ved Stevns. Oplysningen i Havmandens journal om de danske eskadrens indbyrdes placering betragter han som gående på kampens sidste del, idet han hævder, at Jens Rodstens eskadre må have dannet arrieregarden ved dens begyndelse, med Niels Juels forrest og M. Rodstens, der skulle have dannet avantgarden, altså i læ og uden for kampafstand. (5) Journalen lyder for 1. juli 1677 i sin helhed:

1/7 Vinden søderlig med godt vejr. Med dagen begyndte vi at slå med Svensken, han var stærk 36 Sejl, var af vores eskadrer først hr. admiral Jens Rodsten og general Juel imellem, og Mark. Rodsten agter. Og har vi så med hannem gående holden indtil eft. dagen har Svensken måttet løbe, og har vores flåde taget (ej udfyldt) skib fra ham og brændt 3 stykker som er i brand skudt, og om natten har vi holdt i farvandet med flåden.

Ifølge Probsts tolkning skulle en oplysning om slagets sidste del altså være blevet anbragt i et punktum, som i øvrigt helt klart beskriver situationen ved dagens og slagets begyndelse,

uden at det fremgår, hvorfor dette skulle være tilfældet, eller hvorfor en bemærkning om eskadrenes positioner på et senere tidspunkt overhovedet skulle være taget med. Der er således intet grundlag for at tro, at eskadrerne ikke ved slagets begyndelse har været placeret som angivet i journalen, hvad enten det så har været i overensstemmelse med den ikke bevarede sejlordre af 22. juni eller ej, (6) idet modstrid med ordren i givet fald kunne skyldes hastværk med at få formeret slagorden, (7) og, for at begive sig længere ud i spekulationer, kunne være grunden til, at placeringen overhovedet omtales i journalen; denne siger under alle omstændigheder intet om, at en samlet eskadre er kommet i læ og først senere kommer med i kampen.

Artiklen i *Marinehistorisk Tidsskrift* nr. 4, 1992 påpegede årsagen til den sidstnævnte formodning. Relationerne om slaget oplyser om situationen om morgenen den 1. juli, at

(.....) Vores og om Natten formedelst Strømmen og Vinden snart en halv Miil fra hinanden vare adspredte og kommen til Læ.

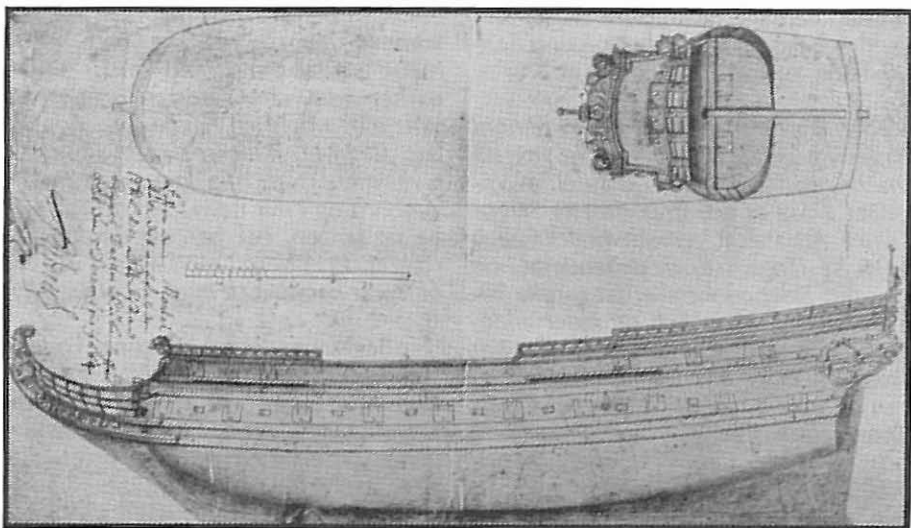
og om de senere begivenheder ved Stevns, at

(.....) et svensk Skib paa 60 stykker, kom under Stevns paa Grund som Vice-Admiralen med 5 Skibe vilde secunde-re, (.....) og som nogle af vore Danske Skive, som ved Strømmen var fra Flo-den uddreven, eben kom dertil, blev disse 6 Svenske ved Hr. Admiral Mar-qvard Rodsteen og Vice-Admiral Spaen attaqueret (.....). (8)

Det siges ikke, så lidt som i nogen anden kilde, at det var M. Rodstens eskadre, der samlet var kommet i læ, eller at det er den, der kommer til stedet og angriber de svenske enheder ved Stevns; men blot at M. Rodsten og Span fra samme eskadre ledede angrebet, og at nogle danske efternølere deltog i det, da de på dette tidspunkt nåede frem dertil. Det virker ikke indlysende, at netop M. Rodstens eskadre som helhed skulle være dårligere sejlene end resten af flåden; det er mere sandsynligt, at skibe fra alle tre eskadrer er kommet bagud, og det forekommer rimeligt nok, at det er chefer fra den agterste eskadre, der efterlades ved Stevns, hvor efternølerne kan slutte sig til dem, mens resten af slagordenen fortsætter.

EROBRINGEN AF DRAKEN.

Probst mener imidlertid, at den svenske hovedstyrke efter detacheringen af Drakens sekundanter vendte og gik østover, mens J. Rodstens og Niels Juels eskadrer blev ved Stevns, hvor Juel nedkæmpede Draken, under kampen skiftede flag til Fridericus Tertius fra M. Rodstens eskadre, som var nået frem til stedet, og efter Drakens erobring overlod de øvrige svenske fartøjer til denne eskadre, mens han selv og J. Rodsten vendte østover og satte efter den svenske hovedstyrke. Det videre forløb er ifølge Probst, at disse to danske eskadrer i slagets tredje vending indhenter de tre svenske og med vinden gået over i vest skærer ind i mellemrummet mellem den agterste, Wachtmeisters, og de to forreste, Horns og Clercks, og at M. Rodstens eskadre efter at have besejret Drakens sekundanter samti-

Fregatten *Hummeren*, 1665-1700. Ifølge J.H. Barfod: *Niels Juel, Liv og Gerning i den Danske Søetat*, Århus 1977, p. 182, p. 197 i *Marquor Rodstens eskadre 1. juli 1677*, havde to døde og otte kvæstede af 152 mands besætning. Bygget på Holmen 1664-1665 af mester Mathijs Hermandsen. Niels Probst: "Skånske Krigs orlogsskibe" i *Maritim Kontakt til Jørgen H.P. Barfod*, København 1988.

digt når op og doublerer Wachtmeisters. (9)

Juel skulle altså efter at have presset den svenske flåde så langt ind mod Stevns, at *Draken* kommer på grund, (10) have ladet den svenske hovedstyrke gå østover, mens han selv med to eskadrer koncentrerede sig om *Draken* for derefter at overlade dennes sekundanter til M. Rodsten. Hvorefter han ikke blot indhenter den svenske hovedstyrke trods dens forspring og de svenske skibes bedre sejlegenskaber; (11) men også selv bliver indhentet af M. Rodstens eskadre efter dennes ifølge relationerne langvarige kamp ved Stevns. (12) Det er gådefuldt, at det

skulle kunne have ladet sig gøre, og det virker ulogisk, at Juel skulle have ladet initiativet glide over til den svenske øverstbefalende Horn ved således at give ham chancen for enten at unddrage sig østover eller angribe og komme i melé med de danske eskadrer, der var koncentrerede om *Draken*; ligesom det virker ulogisk, at Horn ikke skulle have gjort hverken det ene eller det andet. Endelig er denne udlægning af begivenhederne, som det skal ses, i modstrid med oplysningerne i de vigtigste kilder.

Drakens chef, Schoutbynacht E. Taube, skriver i den redegørelse til den svenske konge, hvori han forsvarede

sin handlemåde, at han fra slagets begyndelse deltog i angrebet på den danske flåde, og fortæller videre, at:

Medan jag nu mig således med honom hade engagerat, och effter Min yttersta macht resisterat, blef iagh äntel: af Vn-gefähr 8 å 9 af dee importaleste Skiepp Tillijke Attraperat, emoth huilcka iagh migh så länge hafuer deffenderat, till des mitt Skiepp icke allenast ganska blifuit rättlösa, Vthan och omsijder alldeles är råkat på grund. När dedta war skeedt blef iagh af 3 Danske Skiepp och een brannare ansatt. Men de Öfriga Coniugerade sigh igen med deras flotta och förföljde rästen af Eders Kongl: Maj:tz Skiepp, som fördenskuuld att dee måste wara ifrån Separerade och förskingrade, Men alla myckit rättlöse sigh nödvändigt hawa måst retirera, och närmare Swäncka wallen draga. Imedlertijd sökte fuller iagh att giöra dem som migh hade bloqveradt all Möijelig skada, Men såsom iag på grund sittianandes ey mera kunnat Vthrätta, Jämbwäll såg att wara ifrån vår flotta alldeles abandonerat och således iagh ey såg till at Salvera huarcken Skiepp eller folck, Ty nödsakades iag med indrådande af Mine Vnderhafwande Officiere rare oss samptl: med det allredo Vtj fiendens waldh stående Skieppet att Öfwergifwa, waresdes iagh sedan af sielfwa Ammiralen tagen och genom des Vthskickade af hämptat, Men folcket blef satt på landet. (13)

Heraf fremgår, "at Draken ikke grundstødte af vanvare, men blev tvunget på grund under kamp", (14) hvilket bekræftes af Niels Juel, der i et brev til den danske konge 6. juli om striden om prisen fremfører, at

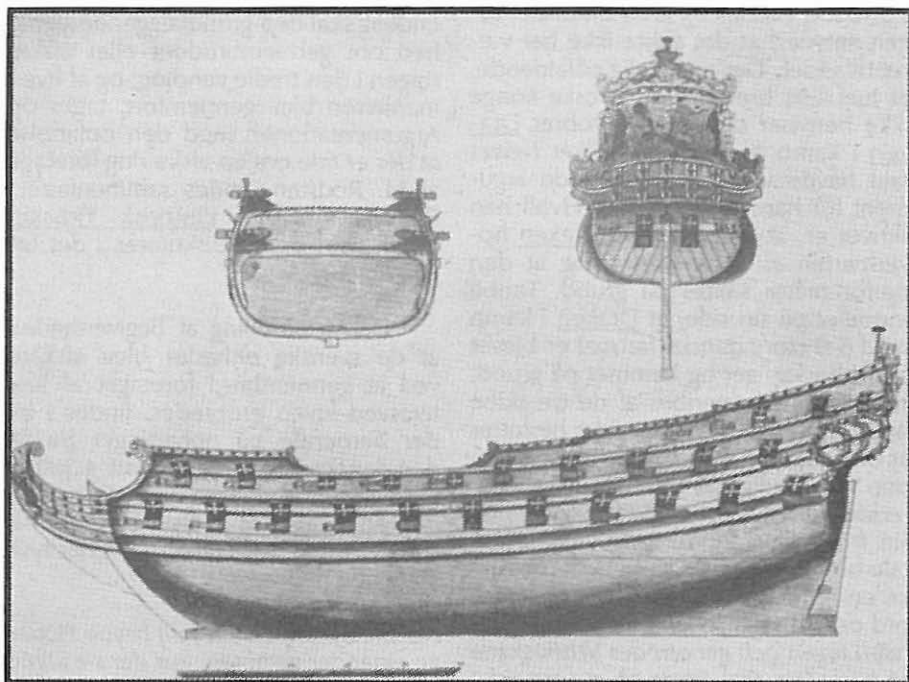
eftersom hans største skade af mig bekommet har, og derover bem. skibe måtte sætte om strand under Stefns uanset admiral J. Rodsten og kpt. de Witt på Lindormen havde folk did, har han alligevel til ingen skibet ville overgive, mens som min kaptajn kom der ombord og i mit navn ham at skulle give sig fangen, har han sig derudi ikke vægret og er derpå med 4 hans øverste officerer kommet til mig ombord. (15)

Begivenhederne omkring Draken rummer flere dunkle punkter (f.eks. J. Rodstens rolle). De temmelig uigenemskuelige regnskaber for prisenegens fordeling synes dog i hvert fald at vise, at officerer og mandskab på både Christianus Quintus, Juels første flag-skib, og Fridericus Tertius fik del i pengene for Draken, at denne noteredes som erobret af Fridericus Tertius, og at Juel fik kaptajnspart på både Christianus Quintus og Fridericus Tertius. (16) Taube må således have overgivet sig til Juel, efter at denne havde skiftet flag til Fridericus Tertius, og inden han igen skiftede flag (til Charlotta Amalia). Da Fridericus Tertius som nævnt var i M. Rodstens eskadre, som angiveligt først skulle være nået frem til slaget ved Drakens grundstødning for derefter at deltage i kampen mod de svenske enheder ved Stevns og så slutte sig til hovedstyrken ved tredje vending, er det for så vidt en nærliggende konklusion, at Niels Juel flyttede flaget til Fridericus Tertius under kampen ved Stevns og altså deltog i denne, til Draken var erobret. (17)

Når relationerne som oven for citeret meddeler, at det var M. Rodsten og Span, der sammen med de danske efternølere angreb de svenske skibe,

må det imidlertid siges indirekte at fremgå, at den øvrige danske flåde ikke deltog heri, og at Juel ikke var med i dette angreb. Heller ikke Taube omtaler Niels Juels eskadre som deltagende. Ganske vist er hans fremstilling af begivenhederne ikke overvældende klar, og ganske vist er den et forsvarsskrift, hvad der som omtalt af Barfod (18) ses af hans fortielse af sekundanternes tilstedeværelse og efter relationerne at dømme særdeles aktive indsats. Men netop i dette forsvarsskrift skulle han

nok have gjort den svenske konge opmærksom på den overmagt, der havde været tale om, hvis Juels eskadre havde angrebet Draken, da den stod på grund. Hvad Taube faktisk skriver er, at han blev angrebet af tre danske skibe og en brander, mens "de øvrige" danske enheder, han havde været engageret med, forenede sig med den danske (hoved)flåde. Probsts rekonstruktion af begivenhederne ved Stevns kan derfor afvises.

Orlogsskibet Gyldenløve, 1670-1709. Ifølge Barfod: Niels Juel, p. 183, p. 197 i Jens Rodstens eskadre 1. juli 1677, havde tre døde og seksten kvæstede af 268 mands besætning. Bygget i Christiania 1667-1670 af Cornelis Thomesen. Probst: "Skånske Krigs orlogsskibe".

Hele spørgsmålet tager sig desuden anderledes ud, når det erkendes, at M. Rodstens eskadre ikke kan forudsættes først at komme med i slaget på dette tidspunkt, idet det da ikke længere er udelukket, at Juels flagskift til Fridericus Tertius fandt sted inden Drakens grundstødning; og dermed heller ikke nødvendigt at antage, at han i kortere eller længere tid havde trukket sig ud af kampen med den svenske hovedstyrke for at nedkæmpe Draken, eller at han overhovedet var engageret med denne, efter at den var kommet på grund.

Både Taubes og Juels omtale af sagen antyder, at det sidste ikke har været tilfældet. Det er nemlig påfaldende, at Juel i sit brev til den danske konge ikke henviser til at have erobret Draken i kamp ved Stevns, hvilket i givet fald havde været et indlysende argument for hans ret til prisen. Hvad han skriver er, at han tilføjede Draken hovedparten af dens skader, og at den derfor måtte sættes på grund. Taube fortæller på sin side, at Draken i kamp med 8-9 store danske fartøjer er blevet svært beskadiget og kommet på grund, hvorefter den angribes af de tre skibe og branderen, og det til sidst besluttet at overgive sig, da det i den givne situation er umuligt at udrette mere eller redde skibet. Taube vil tydeligvis med sin fremstilling understrege, at der er tale om en hæderlig kapitulation og ikke en handling foretaget i panik. Hans ord om, at *iagh sedan af sielwa Ammiralen tagen och genom des Vthskickade af hämptat*, skal tjene til at forstærke dette indtryk (som Juel bekræfter), men peger samtidig i retning af, at der ikke var tale om et direkte angreb, hvorved Juel erobrede Draken, og at Juel heller

ikke befandt sig i dennes umiddelbare nærhed ved kapitulationen. Man kan derfor med rimelig sikkerhed formode, at denne stiles til Juel, fordi det først og fremmest er ham, der har bragt Draken i dens håbløse stilling. Og han har åbenbart været engageret med den både på Christianus Quintus og Fridericus Tertius under den kamp, der gik forud for, at Draken kom på grund. Forestillingen om, at Juel derefter deltog i nedkæmpelse og erobring af den, rejser flere problemer, end den løser.

GENNEMBRUD?

Endelig skal den grundlæggende uenighed om gennembruddet eller afskæringen i den tredie vending, og af hvem manøveren blev gennemført, tages op. Argumentationen mod den opfattelse, at der er tale om en afskæring foretaget af M. Rodsten, findes sammenfattet i Barfods artikel i Historisk Tidsskrift 1980, som derfor diskuteres i det følgende. (19)

Den fremstilling af begivenheden, at de svenske enheder blev afskåret ved et gennembrud foretaget af Juel, hvorved luven erobredes, findes i kilder beroende på oplysninger fra før den danske flådes hjemkomst 4. juli fra forfølgelsen af den svenske. Der er for det første tale om et tysk- og et fransksproget brev, begge af 3. juli. I det tysksprogede hedder det:

Nach dem am ersten Julij beyde Flotten an einander gerahten, aus der sie allhier wollkommen hören können gestallt auch die Fenster davon gezittert, und weil es eben Sontag war ist der Feindt von dem Winde auff die unsrigen her-

unter gekommen, wie es nun zur wirklichen action gekommen haben sich die unsrigen schwer durchgeschlagen und dardurch den Feindt 19 Schiffe abgesehen und all so dem lauff von dem Feinde abgewonnen. (20)

I Gøedes relation af 4. juli:

Her Admiral Juel stilte i god Orden imod Fienden oc gjorde sin største Flid til at faa hannem Vinden eller Louen fra, hvilket i Begyndelsen siuntis umueligt, indtil han endelig med al Mact slog sig igiennem den Fiendtlige Flode oc bekom saa louen fra de andre (...).(21)

Denne opfattelse fandt også vej til Marcus Gjøes beretning til det engelske hof. (22) Idet det skal bemærkes, at Horns rapport ikke siger, at Juel vandt luven ved et gennembrud; og at Gjøes senere ligtale over Juel faktisk heller ikke gør det, og i øvrigt er en alt andet end tilforladelig kilde, hvad slaget 1. juli 1677 angår, (23) kan det fastslås, at der altså i tiden indtil flådens hjemkomst 4. juli verserede den opfattelse, at Juel ved et gennembrud erobrede luven, hvilket i det tysksprogede brev knyttes sammen med afskæringen af de - her - nitten svenske skibe. Den alternative fremstilling findes i Paullys relationer af 8. og 14. juli og Gøedes af 10. juli. Barfod gør opmærksom på, at "Paullys relation af 8. juli er på tysk og er den første trykte beretning efter flådens hjemkomst, og de to følgende relationer fra den 10. juli og den 14. juli fremstår nærmest som forskellige oversættelser af relationen af 8. juli." (24)

Det er altså to klart afgrænsede, alternative grupper af beretninger, med flådens hjemkomst 4. juli som skæ-

ringspunkt, og relationen af 8. juli står som den klart centrale kilde blandt disse tre senere relationer, hvis fremstilling af den omstridte episode gengives i deres kronologiske rækkefølge:

8. juli: *Entzwischen thate der Herr Admiral Marquard Rodsteen sein äusserstes umb zur Flotta zu kommen, welches dann bey der dritten Wendung wol gelückte, also dass sie den Schweden 16 Seegel, worunter 7 Orlogsschiffe, worbey, wie man muhtmasset, der Vice-Admiral Gustaff Sparre, gewesen, abgeschnitten.*

10. juli: *Imidlertid gjorde Her Admiral Marquard Rodsteen hans yderste Flid at komme til Floden, hvilcket i den tredie Vending vel lykkedes, saa mand affskar de Svenske 16 skibe, hvoriblant 7 Orloger, oc hos hvilcke, som mand meener, Vice Admiralen Gustaff Sparre skal halfve været.*

14. juli: *Imidlertid gjorde Herr Admiral Marqvad Rodsteen sit beste igjen at komme til Floden, som ved den tredie Vending lyckedis saa at 16. Seylere af de Svenske, hvor iblant var 7. Orlogsskibe och som meenis Vice Admiralen Gustaf Sparre, fra de andre blefve - afskaarne, hvilcke vel i Begyndelsen gjorde Miner de Danske at afvarte, mens naar de saae det var allvor betænckte de sig och tog Fluckten.*

Der er som man ser meget vidtgående overensstemmelse mellem disse versioner, og relationen af 8. juli må lægges til grund, når den præcise mening diskuteres, idet dens formulering er den oprindelige. Hvad erobringen af luven angår, er der ingen af disse relationer, som taler om den. De er her i

entydig modstrid med kilderne fra tiden før flådens hjemkomst, og spørgsmålet bliver da, om man vil betragte den ene eller den anden gruppe af beretninger som mest troværdig, og om den manglende omtale af luvens erobring må udlægges som en afvisning af, at den fandt sted, eller blot som en forbigåelse af den i tavshed.

Hvad det første angår, må beretningerne fra tiden efter flådens hjemkomst afgjort foretrækkes, simpelthen fordi man efter dette tidspunkt har haft adgang til flere og bedre oplysninger om slaget (uden at det derfor skal påstås, at relationerne er pålidelige i alle detaljer). Og hvad det andet punkt angår, må det at en så opsigtsvækkende bedrift ikke omtales i disse beretninger ganske enkelt skyldes, at efterretningen om den ikke er blevet bekræftet, da flåden vendte hjem. I modsat fald skulle den nok, som i Gøedes første relation af 4. juli, have fået den plads, den fortjente.

Hvis man således må betragte meddelelsen om erobringen af luven som et rygte, der aflivedes ved flådens hjemkomst, stiller sagen sig lidt anderledes med Rodstens rolle. Barfod mener, at beretningerne skal læses således, at det er Juel, der med flådens hovedstyrke gennemfører manøveren:

Det er vel imidlertid et spørgsmål om, hvorledes sætningen skal tydes, idet det kan synes mere naturligt at lade ordet "som" henvise til det sidst forekommende ord i foregående sætning, hvorved der står, at Rodsten er kommet til flåden, og at denne flåde i den 3. vending har afskåret de 16 svenske skibe. Bortset herfra lyder det vel også usandsyn-

ligt, at Rodsten har kunnet indhente det store forspring, som flåderne havde fået mens Rodsten kæmpede ved Stevn, hvis ikke flåderne netop var blevet opholdt p.g.a. de kampe, der opstod efter Niels Juels gennembrud af den svenske linie. (25)

Desuden nævner alle de tidligere beretninger, at det var Niels Juel, der foretog dette gennembrud. Kun Horn skriver blot at nogle af de svenske skibe var kommet i læ, men det indikerer indirekte det samme. Først efter den 8. juli beskrives slaget mere indgående, og her forekommer en sætningsbygning, der med god vilje kan misforstås således at gennembruddet skulle være foretaget af Marquor Rodsten. Da dette imidlertid rent fysisk ville være umuligt, da han var efterladt ved skibene ved Draken, og da intet senere omtaler dette, er det vist rimeligt helt at kunne lade denne hypotese ude af betragtning. (26)

En tolkning af en enkelt kilde m.h.t. at det skulle være Marquor Rodsten, der skulle have foretaget gennembruddet, støttes ikke af nogen andre kilder, og forekommer iøvrigt ret usandsynligt, da det netop var Niels Juel, der overalt i samtiden blev omtalt som den, der foretog gennembruddet, og ingen andre steder omtales Marquor Rodsten for en indsats i denne retning. Det må betragtes som en luftig hypotese uden jordforbindelse. (27)

Der er en vis glidning i disse passager. Fra at "det kan synes mere naturligt" at tolke sætningen som foreslået af Barfod, bliver det til en sætningsbygning, "der med god vilje kan misforstås" som sigtende til Rodsten, hvis afskæring til sidst kaldes "en luftig hypotese"

Bagsiden af Christoffer Schneiders enorme medalje (12,8 cm. diameter) til minde om sejren 1. juli 1677. Viser (formentlig) Niels Juels flagskib Christianus Quintus, der erobrer det svenske Mars. I virkeligheden overgav Mars sig til Tre Løver. Christianus Quintus' udseende er næppe gengivet særligt nøjagtigt. Probst: "Skånske Krigs orlogsskibe".

uden jordforbindelse". Ligeledes bliver det, at han gennemførte den, fra "vel også usandsynligt" til noget rent fysisk umuligt, og det hævdes, at Juel "overalt i samtiden" blev omtalt som den, der gennemførte manøvreren, mens kun en

enkelt kilde danner grundlaget for teorien om, at det var Marquor Rodsten.

Bortset herfra er Barfods argumentation for afvisningen af denne teori imidlertid klar nok: 1) det er kun en

enkelt kilde, der har den pågældende oplysning. 2) oplysningen drejer sig i virkeligheden om Juel og ikke Rodsten. 3) det ville ikke være muligt for Rodsten at indhente flåden og gennemføre afskæringen efter at have kæmpet med Drakens sekundanter ved Stevns.

For at tage det sidste først, så svæver denne påstand frit i luften, da der intet kan siges om hovedstyrkernes position på det pågældende tidspunkt. Desuden rummer argumentet den vanskelighed, at relationerne, hvordan man så ellers vil tolke ordlyden, rent faktisk knytter Rodstens slutten sig til flåden sammen med afskæringen/gennembruddet: det er at øve vold mod kilderne at hævde, at denne manøvre finder sted forud for Rodstens kommen til flåden og er forudsætning for den.

Hvad tolkningen af ordlyden angår, synes det tværtimod at kræve temmelig megen god vilje at få 8. juli-relationens "welches" til at sigte til andet end "umb zur Flotta zu kommen": havde man ikke en tidligere beretning om Juels gennembrud, ville det næppe falde nogen ind at læse teksten anderledes her, og formodningen om, at "welches dann....." skulle betyde, at flåden ved 3. vending har (!) afskåret de 16 svenske skibe synes at forudsætte en ganske ualmindeligt ubehjælpsom formulering fra beretningens ophavsmands side. Gøedes oversættelse af 10. juli ("hvilket.....") tager det da også i den ganske ligefremme betydning, som er angivet oven for; kun 14. juli-relationens "som....." kunne til nød udlægges som henvisende til "Floden", men det vil stadig forudsætte en ejendommeligt bagvendt måde at sige tingene på - hvorfor fremhæve Rodsten

med hovedsætningen, hvis hans optræden er den mindre væsentlige virkning af flådens bedrift? - og 8. juli-relationens ordlyd har under alle omstændigheder større vægt end den tvetydighed, der lige akkurat kan hævdes for 14. juli-versionens vedkommende.

Hvad endelig det første argument angår, så viser det sig som påvist, at to fremstillinger står over for hinanden: en som går ud på, at Juel foretog et gennembrud og erobrede luven - og ifølge brevene afskar et antal svenske enheder. Og en som går ud på, at Rodsten afskar disse (seksten) fartøjer. I det ene tilfælde er en meddelelse fra tiden umiddelbart efter slaget kommet ind i tre eller fire kilder (brevene, Gøedes relation af 4. juli og Gjæes beretning til det engelske hof, en beretning som kan have haft andre kilder end de tre førstnævnte). I det andet foreligger, hvad der stort set er tre versioner af den samme relation skrevet efter flådens hjemkomst, en relation som ved at udelade beretningen om Juels gennembrud og erobring af luven stiltiende dementerer den. Dette får en særlig vægt, i og med at versionerne af 10. og 14. juli offentliggøres - den første af Gøede, som har beretningen om gennembruddet og erobringen af luven med i sin relation af 4. juli, og altså nu ved den 10. at udsende en version af 8. juli-relationen accepterer demerit af sin egen tidligere fremstilling. Denne fastholdelse af 8. juli-relationens beretning om slaget ville være utænkkelig, hvis beretningen om gennembruddet og erobringen af luven var blevet betragtet som troværdig efter flådens hjemkomst.

Til dette kan endelig føjes, at de øvrige sparsomme fremstillinger ikke uden videre kan forudsættes at ville fremhæve Rodsten, hvis han havde æren for afskæringen. Hvad Gjøs lig-tale (28) angår, viser allerede den deri fremførte påstand, "at den Svenske General Admiral Henrich Horn med samt Skib og Folk blev opbrændt" (29), tilstrækkeligt klart, at Gjõe havde ret forvirrede forestillinger om det, han her i 1697, tyve år efter slaget, stod og udbrede sig om.

Den "luftige hypotese uden jordforbindelse" viser sig således at hvile på den afgjort naturlige læsning af den troværdigste samtidige beretning om slaget i Køge Bugt 1. juli 1677, relationen af 8. juli. Dertil kommer, at den traditionelle tolkning af slaget, nemlig at Niels Juel gennembruder den svenske linie i tredje vending, (30) er i modstrid med den velbegrundede formod-

ning, at den svenske flåde ikke var i slaglinie, men i formation til entring, (31) en formodning der som nævnt underbygges af Probsts artikel. Samt at de tidlige kilders meddelelse om erobringen af luven dels - rent bortset fra tvivlen om disse kilders pålidelighed - er usandsynlig i sig selv, (32) dels rejser det problem, at vindens skiften i løbet af dagen synes at måtte have givet den danske flåde luven af sig selv. Der er derfor alt i alt god grund til at tro, at historien om Niels Juels gennembrud og erobring af luven, som den fortælles i disse kilder, beror på en sammenblanding af afskæringen af et antal svenske skibe og den omstændighed, at luven i løbet af slaget gik til den danske flåde. Hvorledes historien så end er blevet til, så synes der i hvert fald ikke at være holdbart kildegrundlag for at fastholde den opfattelse, at Juel foretog et gennembrud af den svenske slagorden.

Noter.

- 1) Niels M. Probst: "Nordisk søtaktik i 1500- og 1600-tallet - og Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677" Marinehistorisk Tidsskrift nr. 4, 1992.
- 2) Ib Gram-Jensen: "Vind og taktik i Køge Bugt 1. juli 1677" Tidsskrift for Søværnen nr. 4-6, 1987.
- 3) Ib Gram-Jensen: "Slaget i Køge Bugt - en korrektion" Marinehistorisk Tidsskrift nr. 4, 1992.
- 4) Jørgen H. Barfod: "Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677" Historisk Tidsskrift 1980. Dette er den mest indgående, kildekritisk baserede rekonstruktion af slagets forløb, som foreligger.
- 5) Probst, p. 16-17. Jvf. Barfod, p. 294, p. 303-304, p. 308.
- 6) Probst, p. 14.
- 7) Gram-Jensen, Marinehistorisk Tidsskrift nr. 4, 1992, p. 28.
- 8) Citeret fra Orlogskaptajn P. Holck: "Drakens erobring og taktiske betragtninger vedrørende slaget i Køge Bugt 1. juli 1677" Tidsskrift for Søværnen 1953, Bilag 1, teksten til Johann Husmanns stik af slaget (en tekst som er en version af de pågældende relationers - det drejer sig om relationerne af 8., 10., og 14.7. 1677, som omtales neden for).

- 9) Probst, p. 17-19. Jvf. Barfod, p. 322.
- 10) Probst, p. 17.
- 11) Probst, p. 13. De svenske fartøjer slap rent faktisk væk efter slaget.
- 12) Teksten til Husmanns stik siger, at "de Svenske gjorde ald tapper Modstand og paa begge Sider længe og skarp fæctedes", (Holck, p. 579), Paullys relation af 14. juli, at "de Svenske gjorde ald berømmelig och tapper Modstand och paa begge Sider længe og skarp fæctedes". (citeret fra Barfod, p. 306). Det er relative begreber - men kampen må dog have varet en vis tid, og hvis den danske eskadre var drevet i læ om natten, skulle den vel ikke være særligt velsejlende.
- 13) Citeret fra Barfod, p. 296-297. Redegørelsen er trykt i Holck, p. 526-528; den er udateret, men må (Holck, p. 526) være fra før 13. maj 1678, da Taube forfremmedes til viceadmiraløjtnant.
- 14) Holck, p. 523. Jvf. Barfod, p. 298 (og p. 296).
- 15) Citeret efter Barfod, p. 297. Jvf. Holck, p. 523.
- 16) Barfod, p. 298-303.
- 17) Probst, p. 17. Barfod, p. 300-301, p. 303-304, p. 314. Se Hans Chr. Bjerg (red.): Slaget i Køge Bugt 1. juli 1677, København 1977, p. 83 ff om diskussionen herom.
- 18) Barfod, p. 306.
- 19) En debat blandt andet om dette spørgsmål førtes af Barfod og H.C. Bjerg i Tidsskrift for Søværnen april og maj 1978.
- 20) Citeret fra Barfod, p. 310; se sst., p. 311 for det fransksprogede brev.
- 21) Citeret fra Barfod, p. 311.
- 22) Se Gram-Jensen, Tidsskrift for Søværnen nr. 4-6, 1987, p. 182. Barfod, p. 311-312.
- 23) Se Gram-Jensen, Tidsskrift for Søværnen nr. 4-6, 1987, p. 178-179; om Horns rapport sst., p. 176.
- 24) Barfod, p. 288.
- 25) Barfod, p. 310.
- 26) Barfod, p. 312.
- 27) Barfod, p. 322.
- 28) Barfod, p. 312.
- 29) Se Gram-Jensen, Tidsskrift for Søværnen nr. 4-6, 1987, p. 178.
- 30) Barfod, p. 309, p. 312, p. 322.
- 31) Se for den udførlige argumentation herfor Gram-Jensen, Tidsskrift for Søværnen nr. 4-6, 1987, især p. 198 ff.
- 32) Se Gram-Jensen, Tidsskrift for Søværnen nr. 4-6, 1987, p. 182 ff.

Realkritik og kilderne omkring Slaget i Køge Bugt

- en replik til Ib Gram-Jensen.

Niels M. Probst

Under udarbejdelsen af den artikel, der fremkom i MHT 1992/4 under titlen Nordisk Søtaktik i 1500- og 1600-tallet - og Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677, blev alle tidligere fremsatte synspunkter vedrørende slagets forløb naturligvis grundigt analyseret. De konklusioner, som artiklens rekonstruktion af slaget er udtryk for, ligger tæt på dem, der i sin tid blev fremsat af Jørgen H. Barfod, mens Ib Gram-Jensens teorier, specielt vedrørende Marquor Rodstens rolle, ikke lod sig indpasse. Nogen tilbunds gående argumentation kunne imidlertid ikke rummes indenfor artiklens rammer, så Gram-Jensens indlæg i nærværende tidsskrift giver en kærkommen lejlighed til en uddybning af de kildekritiske vurderinger, der ligger bag nævnte rekonstruktion.

Gram-Jensen, der ifølge eget udsagn "savner enhver form for nautiske forudsætninger" (TfS 1987 p. 159), et savn der tydeligvis forhindrer udøvelsen af nogen egentlig realkritik, synes især at lægge vægt på tre kilder, nemlig de to bevarede skibsjournaler (hvoraf den ene ikke desto mindre er fejlagtigt transskriberet), og Paullis relation af 8. juli, mens Niels Juels sejlordre og Gødes 4. juli relation henholdsvis ignoreres og nedprioriteres. I det følgende skal der imidlertid fremføres realkritiske argumenter for en anden vægtning af kilderne.

Havmandens journal og Niels Juels sejlordre.

I sit indlæg hævder Gram-Jensen, at oplysningen i Havmandens journal om eskadrerækkefølgen er "anbragt i et punktum, som iøvrigt helt klart beskriver situationen ved dagens og slagets begyndelse". Det er ikke rigtigt. Som det fremgik af illustrationen, er der i originaldokumentet tale om to sætninger, der er adskilt af det tegn der i 1600-tallets ortografi betegner et punktum, en kort skråstreg. Det må altså slås fast, at sætningen om eskadrerækkefølgen ikke indeholder nogen tidsangivelse, den kan i princippet beskrive situationen på et hvilket som helst tidspunkt. Sætningens tilstedeværelse i den iøvrigt meget kortfattede og temmelig diffuse rapport vækker imidlertid mistanke om, at der på et eller andet tidspunkt har været kludder i rækkefølgen. Havde Marquor Rodstens eskadre under hele slaget ligget på sin foreskrevne plads, ville sætningen jo have været ganske overflødig. I journalen fra Enighed, der lå i Niels Juels eskadre, omtales eskadrerækkefølgen slet ikke.

Her er det måske på sin plads at gøre opmærksom på et forhold, som enhver fratøjschef kender, nemlig at en journal er et juridisk vidnedstryd, ikke er en dagbog man betror sig til. De

Julijus Den i Dito Vinden Söderlig med godt Veir
 Med Dagen begynde vi adt slaa med
 Suenshen hand var sterck 36 siell. Och war
 af Vorres Ecschuater først Her Admira-
 l Jens Rodsten och Gennerrall Juell
 I mellem och Hr Marckuor Roestin
 acter. Ock haffuer vi saa med ham
 gaaende holden int till efter medagen
 Haffuer suenshen Moetedt løbe och
 Haffuer Vorress flæede Thaget
 schib I fraa hannem och op brent 3
 stycker som ehre I brand schøeden.
 Och Om Naeten haffuer Vi holdet I
 far Vandet med floeden.

Havmandens journal for den 1. juli 1677. Den i artiklen omtalte adskillelse mellem sætningen vedrørende slagets indledning og den der vedrører eskadrefordelingen er markeret med en cirkel. Nøjagtigt transskriberet lyder teksten: "Julijus Den i Dito Vinden Söderlig med godt Veir Med Dagen begynde vi adt slaa med Suenshen hand var sterck 36 siell. Och war af Vorres Ecschuater først Her Admira-l Jens Rodsten och Gennerrall Juell I mellem och Hr Marckuor Roestin acter. Ock haffuer vi saa med ham gaaende holden int till efter medagen Haffuer suenshen Moetedt løbe och Haffuer Vorress flæede Thaget schib I fraa hannem och op brent 3 stycker som ehre I brand schøeden. Och Om Naeten haffuer Vi holdet I far Vandet med floeden".

obligatoriske vejrobservationer er utvivlsomt helt objektive; disse oplysninger er tilstrækkeligt pålidelige til at kunne danne grundlag for meteorologiske statistikker. Derimod bør journalernes beskrivelse af begivenhedsforløbet behandles med forsigtighed. De er indført efter at begivenhederne har fundet sted, og kan som alle andre vidneudsagn indeholde mere eller mindre bevidste udeladelser og kronologiske tillem্পninger. Og man skal bestemt ikke vente at finde explicitte indrømmelser af eventuelle deviationer fra givne ord-

rer i en fartøjsjournal. Kildeværdien af journalteksterne kan altså nok vurderes udfra ordrene, men ikke omvendt, sådan som Gram-Jensen forsøger.

Hvilket bringer os til Niels Juels sejlordre, en central primærkilde, omend en rekonstrueret sådan, som for første gang blev inddraget i Køge Bugtforskningen i undertegnede artikel. Sammen med Horns instruks udgør denne sejlordre intet mindre end den platform, hvorfra alle andre kilder bør ansues. Efter slaget ved Falster den 1.

juni 1677, hvor Niels Juels sejlordre af 22. maj var gældende, blev et antal skibschefer sat under anklage, utvivlsomt for ikke at have holdt deres plads i formationen. Den sejlordre, der udstedtes inden slaget i Køge Bugt, var i princippet meget lig ordren af 22. maj, men indeholdt, udover et par uddybninger, tillige ordene "under højeste straf". En indskærpelse som det vist ikke fordrer militær baggrund at tolke: Gud nåde og trøste den fartøjschef, der ikke gør sit bedste for at holde sin plads i formationen! At det virkelig stort set lykkedes at holde den beordrede formation under Køge Bugt slaget kan ses af to omstændigheder. For det første blev der ikke efter dette slag rejst tiltale mod nogen fartøjschef. Og for det andet må en af forudsætningerne for afvisningen af den overlegne svenske flådes forsøg på at komme på entrehold have været en kraftig koncentration af den danske ildkraft, en koncentration, der kun kan have været opnået ved at holde en tætsluttet formation.

Marquor Rodstens eskadre.

Indenfor de enkelte eskadrer må det derfor antages, at skibene har været korrekt formeret, men det udelukker ikke, at det først lykkedes Marquor Rodstens eskadre at slutte sig til flåden ved Stevns, således at kun Niels Juels og Jens Rodstens var formeret til slag under kampens indledende faser. At en afdeling først sluttede sig til flåden et godt stykke tid efter slagets indledning fremgår af Horn's rapport, der omtaler otte gode skibe, der nogle timer efter slagets indledning sluttede sig til de øvrige. Marquor Rodstens eskad-

re bestod netop af 8 skibe på 30 kanoner eller mere (hvoraf Havmanden var det mindste), samt fire småskibe. Paulis 8. juli relation fortæller endvidere, at flåden i nattens løb formedelst strøm og vind var blevet spredt over en halv mil, og dette uddybes senere i relationen, hvor det i forbindelse med kampen ved Stevns fortælleres, at nogle skibe, som ved strømmen var blevet adskilt fra flåden, nu sluttede sig til, og at svenskerne da kom under angreb af Marquor Rodsten og Henrik Span (M.R.'s viceadmiral). Den logiske sammenfatning af disse udsagn må være, at Marquor Rodstens eskadre, der i nattens løb var drevet en halv mil i læ, først sluttede sig til den øvrige flåde ved Stevns.

Anskuet ud fra sejlorden, er Gram-Jensens opfattelse af forløbet ved Stevns hverken realistisk eller logisk. Han forestiller sig, at de skibe, der sluttede sig til kampen her, var "efternølerne", "skibe fra alle tre eskadrer (der) var kommet bagud", og han finder det rimeligt, at "det er chefer fra den agterste eskadre der efterlades ved Stevns, hvor efternølerne kan slutte sig til dem, mens resten af slagordenen fortsætter". Her forudsættes det åbenbart, at såvel eskadre- som skibschefer uden videre ignorerede såvel ordlyd som ånd i flådechefens stående sejlordre. At eskadrerne lagde sig i en tilfældig rækkefølge, mens kampen formede sig som en slags kapsejlad, hvor de enkelte skibschefer sejlede så hurtigt de kunne, uden hensyn til at dårlige sejlere der ved blev ude af stand til at holde den foreskrevne slagorden, en slagorden der ikke desto mindre angiveligt skulle kunne fortsætte efter Stevns!

Til en vis grad kan Gram-Jensens opfattelse forklares som en tilbageslutning fra vort århundredes artillerikampe, hvor farten jo har været af afgørende betydning. Enhver ved, at Bismarck var prisgivet, da den fik farten reduceret til 10 knob. Men i sejlskibstiden var forholdene helt anderledes. På de korte kampafstande som det forholdsvis ineffektive artilleri dikterede, omkring 5-600 meter, havde farten kun ringe betydning. Det har næppe haft nogen større indvirkning på træfsikkerheden om målet bevægede sig med syv eller tre knob eller eventuelt lå helt stille. Og slag mellem flåder der var næsten eller helt stationære, f.eks. Slaget på Reden 1801, var ikke helt ualmindelige. De søofficerer, der i nyere tid har beskæftiget sig med Køge Bugt slaget, P. Holck og S. Thostrup, har da også været enige om, at farten under kamp var ganske ringe, formentlig ikke over 2-2,5 knob. Sejlføringen har antagelig indskrænket sig til merssejl og fok, eventuelt mesan, mens stor-, bram-, kryds- og blindesejl var beslået. Men de kunne selvfølgelig sættes når som helst, hvis der blev brug for en forøgelse af farten, der vel har kunnet komme op på 6-7 knob under gode forhold.

Erobringen af Draken.

Med hensyn til erobringen af Draken ligger det fast, at dens chef, sbn Taube, overgav sig til Niels Juel, der hentede ham og hans officerer ombord i sit skib. Det fremgår af såvel Taubes forsvarskrift som Niels Juels skrivelse. Alene på baggrund af Taubes fremstilling mener Gram-Jensen imidlertid at kunne fastslå, at overgivelsen fandt sted mens Niels Juel for fulde sejl var

på vej østover, i færd med at engagere den svenske hovedflåde. Rent bortset fra, at det må betragtes som usandsynligt at Niels Juel i den situation skulle have givet afkald på sin kaptajn, der jo fulgte med båden, stilles der her ganske umenneskelige krav til dens roere! Der kan vist ikke herske nogen tvivl om, at ikke alene Niels Juel men også Jens Rodsten må have befundet sig i umiddelbar nærhed af Draken, da skibet overgav sig. Når Taubes fremstilling giver indtryk af, at begge hovedflåderne havde sat kurs østover, inden han overgav sig, således at han på det tidspunkt var ganske forladt, må det helt enkelt være kronologien der svigter. Taube fortier jo også tilstedeværelsen af sekundanterne, der på det tidspunkt må have været engageret med Marquor Rodstens eskadre, og som jævnfør deres opgave må formodes at have befundet sig i nærheden af Draken.

Til en realistisk fremstilling af hændelsesforløbet under anden vending hører, at den svenske flåde, under sit mislykkede forsøg på at komme på entrehold, kom i voldsom uorden og fik betydelige skader. Paulli fortæller, at den blev nogenledes separeret, og pudsigt nok bruger Taube det samme udtryk i sin beskrivelse af svenskernes situation. Han fortæller, at de var separerede och forskingrade, og alle meget reddelöse. Horn befandt sig dels i fjendtligt farvand, dels til luvart, så han havde ikke Niels Juels mulighed for at lade havarister udgå blot ved at drive i læ. Inden han kunne sætte kurs østover har han derfor været nødt til at lappe på skibene og bringe orden i formationen, og det har taget tid. Samtidig deler han sin styrke ved at detachere seks skibe til støtte for det grund-

stødte Draken, og denne blottelse udnytter Niels Juel ved at koncentrere sine styrker om den svageste af de svenske, nemlig Drakens sekundanter. Der er altså ikke tale om, at Niels Juel har ladet initiativet glide sig af hænde, tværtimod har han klogt udnyttet Horns blottelse og midlertidige immobilitet til at uskadeliggøre en ikke ubetydelig del af hans styrker.

Afskæringen.

I sin vurdering af andenhåndsberetningerne om slaget, breve og avisartikler, de såkaldte relationer, skelner Gram-Jensen skarpt imellem de der fremkom inden hovedflådens hjemkomst den 4. juli og de der fremkom efter denne dato. Kun de sidstnævnte bør efter hans mening tillægges nogen egentlig kildeværdi. Det er en temmelig grov forenkling. Under slaget blev et antal danske skibe så svært beskadiget, at de måtte sendes til København, hvortil de må formodes at være ankommet i løbet af den 2. juli. Præcis hvor mange skibe kan ikke siges, men ihvertfald befandt Norske Løve, Churprinsen og Tre Kroner sig i København ved hovedflådens hjemkomst den 4. juli. Desuden må Christianus Quintus antages at være returneret under slaget. Besætningerne på disse fire skibe var på over 2000 mand, hvoraf ca. 1500 befandt sig på de førstnævnte tre skibe, der alle deltog i afskæringen. Gøedes relation af 4. juli er altså skrevet på et tidspunkt, hvor der i København befandt sig mindst to tusinde førstehandsvidner til slaget!

Ideen om, at man først ved hovedflådens hjemkomst fik ordentlig besked

om slagets forløb, er således næppe holdbar. Når Gøedes 4. juli relation er så fåmælt, skyldes det nok ikke så meget manglende viden, som hensynet til flådens sikkerhed. Svenskerne læste jo også aviser, og udfaldet af forfølgelsen ind i Østersøen var i skrivende stund ukendt. Gøede har derfor af sikkerhedsgrunde måtte indskrænke sig til at fortælle, at selve slaget var endt med at Niels Juel "med al Mact slog sig igennem den Fiendtlige Flode oc bekom saa louen fra de andre". Det må således forudsættes, at Niels Juels hovedbedrift har været almindelig kendt allerede inden hovedflådens hjemkomst. Men skønt størsteparten af de omtalte vidner umiddelbart har kunnet observere gennembruddet, er det sikkert kun flagofficererne, der har haft det overblik og den kompetence der krævedes for at forstå de omstændigheder, der gjorde det muligt, og de kom først til København ved hovedflådens hjemkomst. Det er sikkert ikke blot Marcus Gjøe's engelske tilhørere, der har undret sig over at manøvren overhovedet kunne gennemføres med held, så når Paulli den 8. juli kan fortælle, at det var Marquor Rodstens tilslutning til flåden, der havde muliggjort afskæringen, er det blot en uddybning af disse omstændigheder. Paullis manglende omtale af Niels Juels rolle i afskæringen indebærer derimod ikke et dementi af den gældende opfattelse. Journalister bruger nu engang ikke spalteplads på gentagelse af alment fastslåede kendsgerninger. Når der overhovedet har kunnet opstå tvivl om Niels Juels rolle under gennembruddet, må det rent historisk tilskrives udeladelsen af et ord i Paullis 14. juli oversættelse til dansk af hans 8. juli relation. 14. juli relationen var nemlig i mange år den

eneste der fandtes aftrykt, endda i Husmans senere udgave. Paullis tysksprogede 8. juli relation og Gøedes 10. juli oversættelse af den til dansk er derimod først blevet aftrykt indenfor de senere år. I 8. juli relationen står der, efter omtalen af at det lykkedes "Herr Admiral Marquard Rodsteen" at komme til flåden, "also dass sie den Schweden 16 Seegel, --- , abgeschnitten". Dette oversætter Gøede 10. juli ganske ligefremt med "saa Mand affskar de Svenske 16 skibe", men hos Paulli 14. juli bliver det til "saa at 16 seylere af de Svenske, --- , fra de andre blev afskaarne". I virkeligheden er det kun den sidste udgave, der åbner mulighed for den opfattelse, at det var Marquor Rodsten, der udførte afskæringen, men 14. juli relationen er, som Gram-Jensen så rigtigt fremhæver, den af udgaverne der har mindst vægt. En logisk tolkning af de to første relationer må lyde: "Marquor Rodsten gjorde sig de yderste anstrengelser for at slutte sig til flåden, og da det lykkedes under tredie vending, blev man i stand til at afskære 16 svenske skibe".

Havde Paulli og Gøede virkeligt ment, at det var Marquor Rodsten, der foretog gennembruddet, ville de korrekte ord have været "er" i stedet for "sie" og "han" i stedet for "man".

På baggrund af sejlorden må det endvidere fastslås, at hvis en eskadrefchef på egen hånd foretog en sådan manøvre, ville det have været på eget ansvar, "under højeste straf". Den eneste officer, der havde myndighed til at iværksætte afskæringen og som desuden kunne give tilladelse til at formationen opløstes under den nærkamp som blev følgen, var Niels Juel.

I forbindelse med behandlingen af begivenhederne omkring erobringen af Draken, finder Gram-Jensen det "gådefuldt", at Niels Juel, efter at have modtaget Drakens overgivelse, skulle kunne "indhente" den svenske hovedstyrke, men mærkeligt nok ikke, at Marquor Rodsten, der jo befandt sig ved Draken også efter overgivelsen, ikke blot kan gøre det samme, men også udføre afskæringen! Ud fra en realkritisk vurdering må forløbet antagelig have været, at Niels Juel i tredie vending, ganske som under anden vending, valgte at koncentrere sine styrker om en isoleret del af den svenske, blot med den forskel, at Juel i tredie vending aktivt afstedkom isoleringen ved at skære ind i et mellemrum i den svenske formation. Denne dristige manøvre kunne imidlertid kun lykkes, fordi Marquor Rodsten, der ifølge sejlorden skulle ligge agterst og som på grund af engagementet med Drakens sekundanter virkelig må have gjort det, på det tidspunkt havde nået en position, hvorfra vendingen gav ham mulighed for at doublere de afskårne svenske skibe.

Det må således fastholdes, at ikke blot hviler teorien om, at det skulle have været Marquor Rodsten der foretog den berømte afskæring, på det spinklest tænkelige grundlag, den rejser endvidere en række kommandomæssige, taktiske og nautiske problemer. Alt taget i betragtning forekommer det derfor rimeligst at lade den tvivl der eventuelt måtte være om forløbet af afskæringen komme Niels Juel til gode.

Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677.

I 1991 indledte Mogens Hærning nogle betragtninger over slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677, hvor han foreslår nogle nye kurser for flåderne under slaget. Dette forårsager, at Ib Gram-Jensen samme år gør opmærksom på nogle betragtninger, som han har gjort rede for tidligere i Tidsskrift for Søværnen i 1987, hvorefter han i nr. 1 i 1992 retter en kritik mod Jørgen Barfods kommentar til hans tidligere artikel. Herefter melder Mogens Hærning sig igen og vender sig især mod Ib Gram-Jensens udlægning af kilderne.

Imidlertid kommer Emanuel Basols med en helt ny synsvinkel, idet han udelukkende beskæftiger sig med vindretningerne i de danske farvande på den tid slaget foregik, og i nr. 4 fra 1992 kommer Niels Probst med yderligere en ny synsvinkel, idet han anskuer taktikken, som den har udviklet sig fra 1500-tallet og søger herved at bringe klarhed på manøvrerne.

Dette får imidlertid Ib Gram-Jensen til at rette en kritik mod Probst, der ligeledes i dette nærværende nr. søger at tilbagevise den rejste kritik.

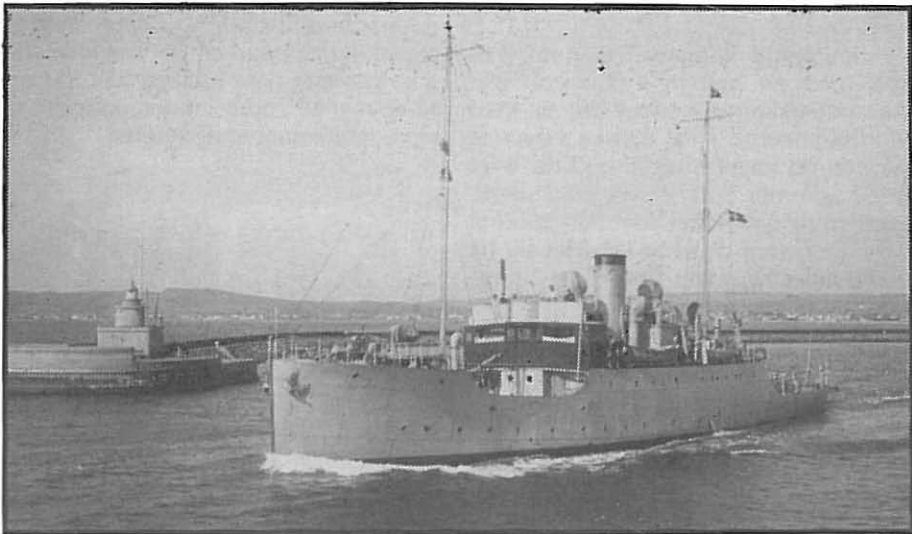
Jeg vil ikke her prøve at give en afgørelse i denne indviklede diskussion, men jeg vil mene, at da den nu har løbet i to år, vil det være passende at standse yderligere polemik indtil, der fremkommer nogle helt epokegørende nye kilder eller synspunkter. Jeg finder det ikke formålstjenligt, at vi prøver at nedvurdere hinandens dømmekraft, så jeg vil derfor bede om, at der foreløbig ikke kommer flere indlæg, idet der også er mange andre emner, som det vil være interessant at diskutere.

Jørgen H. Barfod

FRA ORLOGSMUSEETS BILLEDARKIV...

Opgaven i sidste nummer afstedkom modtagelsen af mange rigtige løsninger. Billedet viste kystforsvarsskibet "Herluf Trolle" (1899) i Kaiser Wilhelm Kanalen (den nuværende Nord-Ostsee Kanal, populært kaldet Kielerkanalen), ved Levensauer Hochbrücke på rejsen til Amsterdam i juni 1911. "Herluf Trolle" kendes fra de øvrige 2 skibe i klassen ("Olfert Fischer" og "Peder Skram") dels på det ene bånd om skorstenen (fra 1911 og senere), dels på, at optrækket fra hjælpedelen var ført til en separat, lille skorsten på forkant af den store.

Den heldige vinder blev **S.T. Olesen, Mosekæret 8, 2880 Bagsværd**, som har fået sin præmie tilsendt.

Vi fortsætter med skibsportrætterne og vil gerne have oplyst, skibets navn.

Svar til Orlogsmuseet senest den 1. juli 1993.

Henrich Brøner